

Fürdővárosok

Szerkesztette:

Galambos István

Michalkó Gábor

Törzsök András

Wirth Gábor

FÜRDŐVÁROSOK

Szerkesztette:

Galambos István
Michalkó Gábor
Törzsök András
Wirth Gábor

Olvasószerkesztő:

Fehér Bence

Lektorok:

Berényi István
Professor Emeritus, PPKE BTK
M. Kiss Sándor
Professor Emeritus, PPKE BTK
Fehér Bence
Professor, KRE BTK

Tördelőszerkesztés, nyomdai előkészítés, borítógrafika:

Fodor Krisztina Dóra

Kiadó:

Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület
TITE www.tite.hu
Magyar Földrajzi Társaság
www.foldrajzitasasag.hu

Felelős kiadó:

Galambos István

© szerzők, TITE, Magyar Földrajzi Társaság

Sorozatszerkesztő:

Fehér Bence

TITE KÖNYVEK 7.

A kötet megjelenését támogatta a Magyar Földrajzi Társaság.

ISSN 2063-5753

ISBN 978-963-89727-4-3

Készült 150 példányban.
Ziegler-nyomda Keszthely

Bártfai Endre György¹ – Sass Enikő²

Kárpátaljai fürdővárosok a turizmus szolgálatában az 1930-as évek végén

Bevezetés

Magyarországot a természet bőkezűen látta el gyógyvizekkel, melyek évszázadok óta szolgálják a gyógyulás, gyógyítás lehetőségét az itt élő embereknek és ide látogató külföldieknek. [Hazánk fürdőinek története a római időkben kezdődött, ennek emlékei a mai Budapest területén több helyen is megtalálhatóak. A középkorban Mátyás király idején a Gellért-hegy lábánál lévő forrásnál már királyi fürdő üzemelt, a török hódoltság alatt fürdők sora épült, melyek közül néhány ma is fogad vendégeket. A XVIII. és XIX. században a természetesen feltörő vizeket használták, majd a XIX. század végén már mesterséges fúrásokkal hozták felszínre a gyógy- és ásványvizeket.]

A történelmi Magyarország területén a Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben és a Délvidéken is számos városban, nyaralóhelyen működtek ismert és elismert gyógyfürdők. A trianoni szerződés következményeként ezek jelentős része elszakadt az anyaországtól, de a nemzetközi politikai események következtében az 1930-as évek második felében – az első bécsi döntés következtében – a Felvidék, Kárpátalja és Erdély egy része „hazatért”. Az itt található fürdőintézmények, a rájuk épülő szálláshelyek ismét bekapcsolódtak a belföldi turizmusba.

Tanulmányunk célja bemutatni Kárpátalja elismert fürdővárosait, gyógyfürdőit, az ezekhez kapcsolódó szálláshelyi szolgáltatásokat, létesítményeket az 1930-as évek végén. Áttekinteni a gyógyvizek összetételét, a különböző betegségek gyógyításában kínált lehetőségeit. Vizsgálni, hogy miért nem fejlődtek az ezt megelőző közel két évtizedben, milyen fejlesztéseket kezdeményeztek a magyar hatóságok a hazai turizmusba való bevonásuk érdekében.

Kutatásunk módszertanát főként a különböző korabeli publikációk feldolgozása jelentette. Két, 1939-ben megjelent mű szolgáltatja az alapadatokat: *Az Utas könyve* II. kiegészítő füzeté Kárpátaljáról, valamint Papp Ferenc *A hazatért Felvidék és Kárpátalja gyógyforrásai és gyógyfürdői* című, a Földtani Értesítő 3. számában megjelent írása. Ezek mellett Kárpátalja turizmusának történetét bemutató tanulmányok, korabeli újságok és levéltári adatok, a helyszínen tett látogatások során szerzett adatok elemzése. [Meg kell említenünk – és egyben köszönetet mondanunk is értük – a májusi kunszentmiklósi „Fürdővárosok” konferencián elhangzott előadásunkkal kapcsolatban M. Kiss Sándor professzor úr és Galambos István által adott értékes iránymutatásokat, melyek segítettek új gondolatok és források felkutatásában, felhasználásában.]

Nem titkolt szándékunk, hogy hiánypótló ismereteket mutassunk be a szakmának, valamint hogy átfogó képet alakítsunk ki Kárpátalja gyógyfürdőiről, fürdőiről, azok gyógyászatban kiaknázható lehetőségeiről, az ezekre épülő szállásadásról, vendéglátásról.

¹ PhD-hallgató, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola

² PhD-hallgató, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola

A célterület: Kárpátalja

Kárpátalja rövid geográfiai leírása

A Magyar-medencét északról határoló hegyvidéket a hegyek közé foglalt medencékkel együtt nevezzük Felvidéknek. Az Északkeleti-Felvidék a Zborói-hágótól a Borsai-hágóig terjed. „Ezt az Északkeleti-felvidéket helytelenül Kárpátaljának nevezik, de hisz ez nem alja a Kárpátoknak, hanem maguk a Kárpátok és Kárpátalján laknak a székelyek is meg a szlovákok is, tehát az elnevezés helytelen.” – mondta Cholnoky Jenő (1943) Magyarország idegenforgalmi földrajzáról szóló előadásában. A területet ennek ellenére így nevezik azóta is. Az Északkeleti-Felvidék egyszerű szerkezetű, az Északkeleti-Kárpátokból és az előttük húzódó vulkánorsóból áll. A Kárpátokra itt a homokkőövezet jellemző, mészkőövezet csak néhány helyen található. A hegység kristályos vonulata csak a Tisza völgye és a Szeredna patak között bukkan elő, Rahó és Nagybecskő térségében, két legmagasabb hegytetője a Pop-Iván (1940 m) és a Torójága (1939 m). Ehhez a területhez hasonlóan a hajdani tönkjelleg uralkodik a homokkőövezetben. A homokkőhegység teljesen lepusztult, majd egy tömegben kiemelkedett igen lapos hajlású boltozatként. Egyhangúságát a folyók völgyei törik meg.

Az Északkeleti-Kárpátok lábánál végighúzódó vulkánoszor a Vihorlát-Gutin sorozat. A Kárpátok vízválasztójáról lefutó folyók a vulkánoszor kapuin keresztül jutnak az Alföldre. A vulkánoszor fiatalabb vulkánosság, andezit-, trachit- és riolit-vulkánok széles övezete. Első csoportja az 1074 m magas Vihorlát a Laborc és az Ung völgye között, a második a Makovica és a Szinyák (1014 m) az Ung és a Latorca között, harmadik a Borló-Gyil (1085 m) a Latorca és a Borsova között, negyedik a Nagyszöllősi-hegyek (878 m) a Borsova és a Tisza között, ötödik az Avas-Kőhát a Tisza, a Szamos és az Izába ömlő Mára-patak között. A sorozat hatodik tagja a Gutin (1447 m), mely a legmagasabb a sorozatból.

A vulkánoszor és a homokkőövezet között hosszanti mélyedés húzódik, melyben a homokkőhegységből lefutó patakok megakadnak, és többen egyesülve hagyják el azt. Így például az ungvári-kapun az Ung, a vele egyesülő Lyutaval és Turjával. Több patakkal egyesül a Latorca, a Borsova és különösen a Tisza. A hosszanti völgy itt a legszélesebb, ezt Máramarosi-medencének nevezik, az Iza és a Tisza jelöli. Ebbe fut bele a Visóval gyarapodott Felső-Tisza, a Kiszva, a Szeredna-Szoporka, a Tarac, a Talabor és a Nagy-Ág.

A vízválasztó vonal széles, lapos hegyhátakon nyúlik végig, a patakok itt még nem vágtak mély völgyeket, ennek következtében a hágók alig alacsonyabbak a környező hegytetőknél, könnyen járhatók. Ismertebbek a Zborói-hágó (559 m), a Beszkid-hágó (584 m), az Uzsoki-hágó (889 m), a Vereckei-hágó (841 m), a Tatár-hágó (931 m) és a magas Borsai-hágó (1418 m).

A hegység magas tetői sorakoznak a régi határ mentén. A Halics (1335 m) az Uzsoki-hágótól északnyugatra; a Pekuj (1407 m) a Vereckei-hágótól nyugatra, a Csornarépa (1289 m) a hágótól keletre. Folytatva a sort, a Popágya (1742 m) a Talabor forrásainál, tőle keletre a Szepola (1818 m); a Tatár-hágótól nyugatra a Csornakleva (1723 m), délre a Hoverla (2058 m), ettől nyugatra a Pietrosz (2022 m), majd délre a Pop-Iván (2026 m).

A homokkő övezet elnevezése leghelyesebben a következő: a Zborói-hágótól a Lupkovi-hágóig Erdős-Kárpátok, a Lupkovi-hágótól a Vereckei-hágóig Keleti-Beszkidék, a Vereckei-hágótól a Borsai-hágóig Máramarosi-havasok, és az Alsóvereczke környéki hegyvidék a Verhovina. A homokkő övezet és a vulkánoszor között található néhány mészkőszirt, melyek közül a Homonnai-szirt a legjelentősebb. A Máramarosi medencében a miocénkori

homokkőben és agyagban nagy sótelepek vannak, bányászatuk Aknaszlatinán, Rónaszéken és Aknasugatagon folyik (Cholnoky 1929).

A célterület történelmi bemutatása

Kárpátalja 1918-ig a történelmi Magyarország része volt. Területét négy vármegye: Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung alkotta.

Bereg a régi tiszántúli kerületben a Tisza jobb partjának egyik vármegyéje volt, 3 783 km² területtel. Határai északon Galícia, keleten Máramaros, Ugocsa megyék, délen Szatmár megye, nyugaton Szabolcs és Ung megyék voltak. Népessége 1910-ben mintegy 235 000 volt.

Máramaros vármegye az ország legnagyobb – 9 716 km² területű – törvényhatósága volt, Galícia, Bukovina, Bereg, Szatmár, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód megyék között. Lakóinak száma 1910-ben 360 000 körüli volt.

Ugocsa megye 1 213 km² területével legkisebb volt az országban. Bereg, Máramaros és Szatmár vármegyék övezték, lakosainak száma 92 000 körül volt.

Ung vármegye 3 230 km² területű volt, mintegy 162 000 lakossal (1910-ben), Galícia és Bereg, Szabolcs, Zemplén megyék szomszédságában (Németh 2000).

Kárpátalja önálló politikai története lényegében 1918 végén kezdődött, s gyakorlatilag 1919 tavaszára valósult meg. Így Kárpátalja két világháború közötti történetét négy szakaszra oszthatjuk. 1. 1919. március 21 – május 5., a Tanácsköztársaság ideje; 2. Csehszlovákia részeként: 1919. május 6. – 1938. november 2., az első bécsi döntésig; 3. 1938. november 2. – 1939. március 15., amikor Kárpátalja déli, magyarlakta sávja a bécsi döntéssel visszakerült – Ungvár, Munkács, Beregszász városokkal – Magyarországhoz, a többi – túlnyomó részben ruszinok, vagyis kárpát-ukránok lakta – területe továbbra is Csehszlovákia kötelékében maradt Podkarpatska Rus néven, külön közigazgatási egységként, majd 1938 decemberétől Karpatszka Ukrajina néven függetlenséget deklarált államalakulatként Huszt székhellyel. 4. 1939. március 15-én a magyar hadsereg megkezdte Kárpátalja teljes birtokbavételét. A terület 1944. október végéig ismét Magyarországhoz tartozott (Botlik – Dupka 1991).

1938. november 2-án az első bécsi döntés értelmében Podkarpatszka Rusz dél-nyugati területei, 1 523 km², többek között Ungvár és Munkács is visszakerült Magyarországhoz. A kárpátukrán terület 11 094 km² maradt, mivel a bécsi döntés értelmében a terület volt fővárosát is elcsatolták, november 3-án Husztot teszik meg a Podkarpatszka Rusz új központjává

1939. március 15-én délután Huszton kikiáltották Kárpát-Ukrajna függetlenségét, elnöke Avgusztin Volosin lett.

1939. március 16-án, a magyar csapatok bevonulnak Kárpát-Ukrajna egész területére, így az egész Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz, a visszafoglalt területeken közigazgatási kirendeltségeket hoztak létre, az Ungi, Beregi és Máramarosi közigazgatási kirendeltséget

1939. június 22-től a terület hivatalos megnevezése Kárpátaljai Kormányzóság. Ez az állapot öt és fél évig marad fenn, ugyanis a világháború 1943-as fordulópontját követően (február – Sztálingrád, július – Kurszki-csata), megindult a szovjet csapatok előrenyomulása nyugat felé (A II. világháború krónikája 1999).

1944. október 15-én a magyar hatóságok elrendelték Ungvár kiürítését, ezzel megszűnt a magyar közigazgatás Kárpátalján (Vehes et al. 2011).

Kárpátalja gyógyforrásai, azok gyógyászati hatásai, az erre épülő gyógyfürdők az 1930-as évek végén

Kárpátalja gyógyforrásait a XIX. század végétől kezdve magyar geológusok tanulmányozták. Földtani helyzetüket Posevitz Tivadar, Schafarzik Ferenc, Vendl Aladár kutatták, vizeik elemzését többek között Molnár János, Than Károly végezték el.

A természetes állapotot megközelítő beosztás alapján Kárpátalján is megtalálhatóak a vulkanikus-folyamatokkal kapcsolatos gyógyvizek (Szobránc³, Derenóka, Kékesfüred, Szolyva, Rónafüred, Uzsok, Hártsfalva, Polena, Zányka, Gyertyánliget), üledékes kőzetekhez kötött gyógyforrások (Aknaszlatina, Husztsófalva) és a két féle eredet közötti átmenetet jelző gyógyvizek (Szobránc, Visk) (1. ábra).

1. ábra. Kárpátalja gyógyfürdői és gyógyforrásai

Forrás: Papp 1939, saját szerkesztés

Kárpátalján utóvulkáni tevékenység eredményeként különböző gyógyforrások találhatóak, összetételük igen változatos. Szénsavas gyógyforrásból 44 van számba véve, azonban becsült számuk 200-nál is több. A szénsavban gyengébb, lúgos bikarbonátos források; a szénsavban gazdag savanyú alkalis források, melyek több oldott só: hidrokarbonátot, nátriumot és kalciumot tartalmaznak és a vastartalmú források a jellemzőek. A forrásvizek hőmérsékletét megfigyelve megállapítható, hogy a szénsavban gazdagabb vizek hőmérséklete 2–3 °C-al alacsonyabb, mint a többieké, és ez a szénsav hűtőhatására vezethető vissza.

³ Napjainkban nem Kárpátalja területéhez tartozik.

A kárpátaljai gyógyforrások vizében jelentékeny mennyiségben vas is található, amit a Vihorlát-Gutin hegység délnyugati peremén lévő vasérckibúvások magyaráznak (Dolha, Bilke). A felszín alatti nátrium tartalmú ásványokból – földpátokból, csillámokból – álló eruptív kőzetből származtatható a nátrium-hidrokarbonát tartalom, valamint a szénsav is, míg a nátrium- és a kálium-klorid sós rétegekből oldódott ki. A Vihorlát hatalmas andezit erupcióinak hatása a környék vizeiben lévő nagy szénsav- és kénhidrogén-tartalom.

A gyógyvizek gyógyászatban történő felhasználása széles lehetőségeket kínál Kárpátalján. A szobránci (Ungvár mellett) források bőrbetegségek, csúsz, köszvény, reuma gyógyítását teszik lehetővé, Derenóka, Rónafüred, Hársfalva, Polena, Zányka, Gyertyánliget, Visk, Tiszaborkút gyógyvizei légzési, vérkeringési zavarok, ideg-, szív- és gyomorbántalmak, vérszegénység, kimerültség ellen javallottak, míg Aknaszlatina forrásai a női bajok, vérszegénység gyógyításában bizonyították kiváló hatásukat (Papp 1939).

A gyógyvizekre ezeken a településeken gyógyfürdők épültek, ahol kezdetleges fürdők, kezelőintézmények sora alakult ki. Építésük során jellemzően a helyi alapanyagokat használták.

1. táblázat: Kárpátalja gyógyfürdői fürdőtípus, forrás jellege alapján

Terület/település	fürdő	Forrás jellege
<i>Munkács és Vahóc között a Latorca völgyében és az oda tartó völgyekben</i>		szénsavas alkalikus és szénsavas bikarbonátos gyógyforrások
	fürdő	szénsavas, kénes, vasas
	Margit- és Erzsébet-forrás	→
	fürdő	
Hársfalva	fürdő	nátrium-hidrokarbonát, szénsav, nátrium és kálium klorid
Polena	fürdő	
<i>Ungvár környéke</i>		posztvulkáni eredetű források
Derenóka	Derenóka-fürdő	a forrás vizének hőmérséklete 15 °C
Szobránc	Szobráncfürdő	átmeneti jellegű forráscsoport: sok szénsav és kénhidrogén, illetve 6,5 g/l konyhasó
<i>A Rónabavas déli oldalán</i>		
Rónafüred (Lumsur)	fürdő	
Uzsok		szénsavas, vasas források
<i>Nagyág völgye</i>		szénsavas, vasas gyógyforrások
Vucskómező		
Repenye		
Tarfa		
Ökörmező		a források előtörése körül laza mésztufa vált ki
<i>Talabor völgye</i>		gyógyforrásokban gazdag terület
Kövesliget		
Krasóvecz		
<i>Tarac völgye</i>		vasas gyógyforrások változatos sora
Királymező		
Németmokra		
Oroszmokra		
Gyertyánliget	fürdő	6 vasas, szénsavas gyógyforrás

Tisza legfelső szakasza		utóvulkáni hatás: sok szén-sav, kénhidrogén
Rahó		2 gyógyforrás, szén-savban gazdag, vas- és alkáli tartalmú
Tiszaborkút		4 gyógyforrás, szén-savban gazdag, vas- és alkáli tartalmú
Visk-Várhegy		átmeneti jellegű forrás: sok szén-sav és jelentékeny konyhasó
Aknaszlatina	Lajos-fürdő	úszta konyhasós források

Forrás: Papp 1939, saját szerkesztés

Kárpátaljai szálláshelyek

A Kárpátaljára gyógyászati vagy üdülési céllal érkező vendégek elszállásolása komoly feladatot, kihívást jelentett a visszacsatolt területen. Az Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség az 1939. évi vendégforgalmáról – ez az első hazatérés utáni turistaszegzon – a Statisztikai Szemle 1940. évi I. számában ad jelentést. Ung vármegyében 12 községben 1 508 vendégről, Bereg és Ugocsa vármegyében 13 községben 3 744 vendégről, valamint Máramaros vármegyében 14 községben 8 132 vendégről számol be a szezonban – májustól szeptemberig. Ezek a létszámok a beszervezett községek szálláshelyein realizálódtak, melyek közül kiemelkedik Rahó 4 000 vendéggel és Polena 1 600 vendéggel. A két település a teljes vendégszám – 13 384 vendég – mintegy 42%-át fogadja. A 2. táblázat adatai alapján ezek a számok figyelemre méltóak, és jelzik az anyaország lakosainak érdeklődését a hazatért terület iránt (Mozolovszky 1940).

2. táblázat: Az OMVESZ összesített nyaralási statisztikája 1939-ben

Vármegye	Beszervezett		Május-szeptember hónapokban a beszervezett községekben és kúriákban (úri házakban) nyaralók	
	községek	kúriák (úri házak)	összes száma	által forgalmazott összeg pengőben
	száma			
Abaúj-Torna	14	71	1 617	150 420
Baranya	7	–	620	40 350
Bars és Hont	11	9	2 743	234 570
Bereg és Ugocsa k.e.e.	13	–	3 744	302 426
Békés	2	–	1 515	141 780
Bihar	2	–	358	19 820
Borsod	18	147	6 219	625 150
Csongrád	2	–	60	4 576
Esztergom	2	–	570	53 220
Fejér	9	33	7 264	680 690

Gömör és Kishont	12	–	1 548	110 800
Győr-Moson	2	–	585	39 690
Heves	13	139	3 399	297 150
Komárom	6	–	1 187	111 010
Máramarosi kirendelts.	14	–	8 132	761 100
Nógrád	14	134	2 014	175 600
Pest-Pilis-Solt- Kiskun	27	123	13 947	1 828 050
Somogy	2	–	3 456	220 780
Sopron	5	35	193	11 470
Szabolcs	6	–	685	44 840
Szatmár	5	–	507	35 060
Jász-Nagykun- Szolnok	5	–	435	27 430
Tolna	6	36	1 164	73 060
Ung	12	–	1 508	121 300
Vas	15	67	2 696	133 902
Veszprém	12	92	1 823	126 270
Zala	5	–	309	19 760
Zemplén	10	45	740	65 617
Összesen	252	931	69 038	6 455 891

Forrás: Mozolovszky 1940, saját szerkesztés.

Ezek után jogos a kérdés, hogy milyen összetételű és minőségű szálláshely-kapacitás várja a vendégeket Kárpátalján, milyen a szálláshelykínálat, milyen típusú szálláshelyek közül választhatnak az ide látogató bel- és külföldi vendégek.

Az Utas könyve alapján hat szálláshely típus található meg Kárpátalján: szálloda, fogadó, turistaház, menedékház, szanatórium, fizetővendéglátó- és magánszálláshely (3. táblázat). Szálloda és fogadó összesen 32 darab; turistaház és menedékház 16 darab; szanatóriumból 2 darab van és 21 településen folyik fizetővendéglátás. Ez a szám ugyan eltér a fenti 1939. évi jelentésben a három vármegyében megadott 39 beszervezett településszámtól, de *Az Utas könyve*ben jelzett, beszerzés alatt álló helyekkel együtt már meg van ez az érték.

3. táblázat: A szálláshely kínálat összetétele 1939–1941-ben települések szerint.

Szállodák/fogadók	
Ungvár	
Korona szálló	51 szoba; 67 ágy
Bercsényi szálloda	45 szoba; 67 ágy
Kárpátia szálloda	30 szoba; 50 ágy
Rákóczi szálloda	12 szoba; 18 ágy
Park fogadó	6 szoba; 10 ágy
Szoberánc – Szoberáncfürdő	
Gyógyfürdő üdülő	70 szoba; 100 ágy
Rónafüred	nincs adat
Turista szálloda	60 ágy
Uzsok	
Sport szálloda	19 szoba 27 ágy + női turista hálóterem 15 ágy és férfi hálóterem 18 ágy
Beregszász	
Donáth nagyszálloda	16 szoba; 20 ágy
Grand Hotel Royal kisebb szállodák	32 szoba; 65 ágy 32 szoba
Munkács	
Grand Hotel Csillag	73 szoba; 100 ágy
Polenafürdő	
Gyógyfürdő szálloda	120 szoba; 120 ágy
Kékesfüred	
Fliegel Mátyás penziója	nincs adat
Volóc	
Hangya Turista szálló	9 szoba, 15 ágy + társasháló
OMIH szálloda	9 szoba; 30 ágy
Grünberg szálloda	16 szoba; 28 ágy
Mezőkaszony	
Új Világ szálloda	nincs adat
Fürdőszálló	8 szoba
Rahó	
Budapest üdülő és Turista szálló	35 szoba; 45 ágy + 2 hálóterem; 16 turistaágy
Fried M. szálloda	5 szoba; 12 ágy
Lautmann szálloda	6 szoba; 11 ágy
Aknaszlatina	
Kárpátia szálló	10 szoba; 15 ágy
Gyertyánliget	
Schneider András szálloda	38 szoba; 68 ágy
Kőrösmező	
Négy kisebb szálloda	4–8 szoba
Ökörmező	

Debrecen szálloda		7 szoba; 10 ágy
Sturza szálloda		6 szoba; 10 ágy
Visk		
Két kisebb szálloda		nincs adat
Turistaház/menedékház		
Rónafüred; Volóc; Rahó környékén; Szinevéri tengerszemek		
Szanatórium		
Beregszász; Fenyvesvölgy		
Fizetővendéglátás/magánszálláshely		
Ungvár; Sónát; Szobráncfürdő; Uzso; Beregszász; Munkács; Oroszveg; Kékesfürdő; Szolyva; Zányka; Mezőkaszony; Rahó; Aknaszlatina; Gyertyánliget; Királymező; Kőrösmező; Ökörmező; Szinevér; Sajánfürdő; Visk-Várhegy; Tiszaborkút		

Forrás: Az utas könyve 1939, Magyarország szállodáinak névjegyzéke 1941, saját szerkesztés

A szálláshelyek jellemzőinek bemutatásánál nehéz helyzetben vagyunk, hiszen nagyon sok szálláshelynél nem adják meg a szobák számát – ezen belül az egy-, két- és többágyas szobákat –, illetve az ágyak számát, valamint több településnél összesítve mutatják be ezeket az adatokat (3. táblázat). A kor viszonyainak megfelelően azonban megállapítható az egy egységre jutó alacsony szoba- és ágyszám, a saját fürdőszobával rendelkező szobák alacsony száma, a minőségi szolgáltatások hiánya. Általános az alapszolgáltatások mellett – szállás, étkezés – kevés egyéb szolgáltatás nyújtása. Az árak az anyaországi árakhoz viszonyítva alacsonyabbak.

A városokban és a kisebb településeken – itt sincs másként, mint az ország településein általában – egyaránt megoldatlan a csatornázás, a vezetékesivóvíz-ellátás, erre vezethető vissza az alacsony fürdőszobaszám (Bardon 1943), sok helyen nincs még áramszolgáltatás, telefon. Köszönhetően az OMVESZ tevékenységének a hazatérést követően azonban növekedett a szervezettség színvonala.

A szálláshelyek áttekintése után nézzük meg, hogy milyen változások következtek be a terület életében 1939 januárját követően.

Az első bécsi döntést követően a magyar kormány azonnal lépéseket tett annak érdekében, hogy a visszacsatolt területeket bekapcsolja az ország vérkeringésébe, így a turizmusba is. Jelentős lépés volt, amikor 1940. január 13-án a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter Padányi-Gulyás Bélát, az IBUSZ Rt. addigi aligazgatóját a Kárpátaljai terület kormányzói biztosa mellé idegenforgalmi főmegbízottnak nevezte ki. Feladata, „hogy a Kárpátalja idegenforgalmi ügyei tekintetében állandó összekötterést létesítsen az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal (OMIH) és a kárpátaljai kormányzói biztos között” (www.adatbank.sk).

Padányi-Gulyás Béla idegenforgalmi főbiztos jelentésében írja le az 1940. évben kifejtett tevékenységet Kárpátalján:

- az OMIH Volócon sportszállót épített, melyet december közepén át is adtak;
- Ökörmezőn egy sportszálló építése folyik, melyet 1941 tavaszán bekapcsolnak a forgalomba;

- a székesfőváros Rahón rendbe hozta és üzemben tartja a „Budapest” szállót és Körösmezőn is megnyitásra vár a másik fővárosi szálló;
- Zugon is nagyarányú sportszállót építenek a Rosztokai-réten Schönborn-Buchheim gróf bevonásával.

Perecsenyben, Nagybereznán, Polenán, Volócon, Huszton, Visken, Bustyaházán, Técsőn, Aknaszlatinán, Terebesfejrpatakon, Rahón, Körösmezőn és Nagyszöllősön korábbi zsidó tulajdonban lévő szállodákat és vendéglőket üzemeltetnek ebben az időszakban magyar kistőkések. Munkácson a Velence szállodát, Ungváron a Kárpátia szállodát nyitják újra 1940. április 1-én (Magyar Fürdőélet és Idegenforgalom 1941).

Következtetések

A trianoni döntés következtében elszakított Kárpátalján a cseh uralom alatt nem történtek fejlesztések, a meglévő fürdők, gyógyfürdők és szállodák felújítása elmaradt. A stagnálás okait kutatva megállapítható, hogy Magyarország szegényebb állam volt Csehszlovákiánál, politikai rendszere tekintélyelvűbb. Az újonnan kialakult határok mentén továbbra is erős volt a feszültség, ami katonai összecsapásokban is megnyilvánult, és szinte frontzónává változtatta a vidéket. Ennek eredményeként az ipar és a kereskedelem pangott, a cseh tőke számára nem volt vonzó a terület, a városok elvesztették természetes környezetüket, a mezőgazdaság piacait, a turizmus ennek következtében minimálisra csökkent, az anyaországból alig utaztak ide vendégek, de a külföldiek sem keresték fel a korábban ismert és népszerű gyógyfürdőket. A pénzváltás, az árak megugrása jelentős nehézséget okozott a helyi lakosságnak, az életszínvonal csökkent (Brenzovics 2009). Ennek egyenes következménye volt, hogy a magyar tőke sem igyekezett befektetni Kárpátalján, így a kezdetleges állapotok nem változtak meg, sőt folyamatosan romlott a létesítmények állaga. A stagnálás okainál a rövid szezont is meg kell említenünk, ami május 20-tól szeptember 15-ig tartott.

Az első bécsi döntés következtében visszakerült területen viszont a magyar állam megkezdte a leromlott épületek felújítását, nagy propagandát fejtett ki annak érdekében, hogy a magyarok számára vonzóvá tegye a kárpátaljai részt. A korábban elcsatolt területeken (Felvidék, Kárpátalja, Észak-Erdély) a turizmus jelentősége növekedett, ugyanis az integrációs folyamatokban fontos szerepet töltött be az idegenforgalom (Radvánszky – Sass 2009).

A fejlesztések oka azonban nemcsak a turizmus volt, hanem a közelgő háború is szerepet játszott ebben. A terület földrajzi adottságai miatt alkalmas a Szovjetunió elleni felvonulásra, kiváló kiképzési hely, a fürdők pedig szolgálhatják a harcokban sérült katonák rekreációját. A szállodák és fürdők mellett az Árpád-vonal építése is folyik.

A számadatok azt mutatják, hogy 1938 végétől az érdeklődés nő a terület iránt az anyaországban, jelzik ezt a magas érkezési statisztikák is a visszatérés utáni években.

A háború befejezésével ismét elszakadt a terület Magyarországtól. Ennek az időszaknak a kutatása, párhuzamok keresése a cseh uralommal, majd a Szovjetunió szétesését követő események egy újabb tanulmány témáját szolgálják.

Irodalom

A II. világháború krónikája (1999): Magyar Könyvklub. Budapest.

Az Utas könyve. Magyar utazási kézikönyv és utmutató Kárpátalja részletes ismertetője 1938. évi II. kiadás II. kiegészítő füzet, szerk.: Kaffka, K. Kiadó: Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség, Budapest, II., 1939

Brenzovics, L. (2009): Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In Baranyi, B. (szerk.): *Kárpátalja.* Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja és Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest, 75–101.

Bardon, A. (1943): Korszerű szállodák építése és berendezése. Idegenforgalmi Propaganda Munkaközösség kiadása, Tiszántúli Könyv- és Lapkiadó Részvénytársaság, Debrecen, 16

Botlik, J. – Dupka, Gy. (1991): *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991,* Mandátum – Universum, Budapest – Szeged.

Cholnoky, J. (1929): *Magyarország földrajza.* Tudományos Gyűjtemény 101, Danubia Könyvkiadó, Pécs.

Cholnoky, J. (1943): Magyarország idegenforgalmi földrajza. In Markos, B. (szerk.): *Az Idegenforgalmi Közigazgatási Szaktanfolyam kiadványai,* Idegenforgalmi Propaganda Munkaközösség kiadása, Budapest.

Jelentés a kárpátaljai területen a múlt évben végzett idegenforgalmi tevékenységről In Magyar Fürdőélet és Idegenforgalom 11(5):7 [1941 márc. 15.]

Magyarország szállodáinak névjegyzéke (1941), Fekete G. (összeállította), Globus, Budapest

Mozolovszky, S. (1940): Az Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség 1939. évi jelentése. *Statisztikai Szemle* 1:53–54.

Németh, A. (2000): *Kárpátalja.* Panoráma, Budapest.

Papp, F. (1939): A hazatért Felvidék és Kárpátalja gyógyforrásai és gyógyfürdői. *Földtani Értesítő* 4(3):87–96. Magyarhoni Földtani Társulat, Budapest.

Radvánszky, B. – Sass, E. (2009): Kárpátalja idegenforgalmának természeti alapjai. In Tóth, J. – Aubert, A. (szerk.): *A Kárpát-medence és etnikumai, Tanulmánykötet Pozsár Vilmos tiszteletére.* Publikon Kiadó, Pécs. 51–65.

Vehes et al. (Vehes, M. – Molnár, D. I. – Molnár, J. – Osztapec, J. – Oficinszkij, R. – Tokar, M. – Fedinec, Cs. – Csernicskó, I.) (2011): *Kárpátalja évszámokban 1867–2010.* Studia Regionalistica. Hoverla Kiadó.

http://www.adatbank.sk/en/8/chronologies/0/chronologies_connected_with_history_of_czechoslovakia_and_subcarpathia/year-1940 (Letöltés: 2013. 08. 04.)

Tartalomjegyzék

Elméleti, módszertani és történettudományi tanulmányok

ARANYOSI ADRIENN:

A budapesti (gyógy)fürdőlátogatók turisztikai magatartása –
a látogatók motivációjára koncentrálnak.....9

BERÉNYI ISTVÁN:

A szabadidő és a pihenés szociálgeográfiai térelemzésének történeti változásai..... 23

FEHÉR BENCE:

Lazogok és gyógyvizek..... 31

KÓVÁCS PÉTER:

Istenek Traianus és Marcus Aurelius oszlopán I. Danuvius..... 45

JUSZTIN MÁRTA:

A fürdőváros mint realitás és lehetőség a két világháború közötti Magyarországon..... 55

BÁRTFAI ENDRE GYÖRGY - SASS ENIKŐ:

Kárpátaljai fürdővárosok a turizmus szolgálatában az 1930-as évek végén..... 65

TÖRZSÖK ANDRÁS - GALAMBOS ISTVÁN:

Keszthely fürdőváros turizmusa a két világháború között 77

Fürdővárosok településtudományi szempontból

HAJNAL KLÁRA - KÖBLI ÁDÁM:

Új rendezőelvek Hévíz turizmusában 97

SZÉKELY GÁBOR:

Fürdővárosodó Kunszentmiklós 107

MARTYIN ZITA:

Mórahalom mint dinamikusan fejlődő fürdőváros 119

MOLNÁR CSILLA:

Egészségturizmus a matyók földjén, avagy a Zsóry Gyógy-
és Strandfürdő fejlesztésének hatásai 135

TÖRZSÖK ANDRÁS:

Magánkezdemenyezések a turizmus élénkítésének szolgálatában
a „Balaton fővárosában”, Keszthelyen 147